

Research Article; Received: 2025-02-19; Revised: 2025-03-31; Accepted: 2025-04-04.

สืบฮีตสานฮอย ตามรอยปราชญ์ชุมชน:
การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้วัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์
โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน
Continuing Cultural Heritage in the Ways of
Community Scholars: Developing Creative Cultural Learning
Activities through Community Participation

napaporn hongthong^{1*}, พระปลัดสุกฤษฎ์ ปิยสีโล²,
พระครูศรีวรพินิจ³, สหัทธยา วิเศษ⁴, ชูชาติ สุทธะ⁵
Napaporn Hongthong¹, Phrapalad Sukrit Piyasilo²,
Phrakhrusriworapinij³, Sahathaya Wises⁴, Chuchat Sutta⁵

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Phayao Campus
First/Corresponding Author, E-mail: napaporn.hon@mcu.ac.th*

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทพื้นที่ ทุนวัฒนธรรมและความต้องการของชุมชนวัดพระธาตุดอยหยวก อำเภอปง จังหวัดพะเยา และพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้วัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ในวัดโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้คัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจงจำนวน 25 รูป/คน ได้แก่ พระสงฆ์ นักวิชาการ ผู้นำชุมชน แกนนำกลุ่มในชุมชนบ้านหนูน และชุมชนบ้านดง เทศบาลตำบลปง มหาวิทยาลัยพะเยา โรงเรียนวัดนาปรังวิทยา กลุ่มเป้าหมายในการศึกษา ได้แก่ เด็ก เยาวชน และคนในชุมชนบ้านหนูนและบ้านดง จำนวน 30 คน เก็บรวบรวมข้อมูล โดยการลงพื้นที่สำรวจ การสังเกต การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และปฏิบัติการพัฒนากิจกรรม ในการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า (1) วัดพระธาตุดอยหยวกเป็นโบราณสถานศักดิ์สิทธิ์ของอำเภอปง จังหวัดพะเยา เป็นพื้นที่ที่มีทุนทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย เช่น มีพระธาตุ

เจดีย์ที่เชื่อว่า บรรจุพระเกศาและพระอัฐิกระดูกของพระพุทธเจ้า มีวิหารไม้เก่าแก่ที่ทรงคุณค่าทางสถาปัตยกรรมล้านนา มีลานหญ้าสีเขียวและสวนป่าสมุนไพรโดยรอบบริเวณ มีเจ้าอาวาสวัดเป็นปราชญ์สมุนไพร และปราชญ์ชุมชนอีกหลายท่าน มีประเพณีท้องถิ่นที่เป็นอัตลักษณ์ คือ งานขึ้นธาตุแปดเป็ง (2) การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้วัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ในวัดโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นการส่งเสริมการเรียนรู้ในด้านประวัติศาสตร์ พระพุทธศาสนา ภูมิปัญญา วัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น โดยบูรณาการความรู้จากปราชญ์ชุมชน พระสงฆ์ และนักวิชาการ รวมถึงการใช้สื่อเทคโนโลยี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และสืบสานมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นทุกขั้นตอน องค์ความรู้จากการวิจัยพบว่า การที่วัดมีพื้นที่เป็นรมณีสถานและมีทุนวัฒนธรรมตามหลักสัปปายะ มีปราชญ์ชุมชนและผู้เชี่ยวชาญในด้านต่าง ๆ คอยถ่ายทอดความรู้ให้ด้วยความรักความใส่ใจ ควบคู่กับพลังชุมชนและเครือข่ายที่มีส่วนร่วมในการดำเนินงานสร้างสรรค์พัฒนากิจกรรมสร้างสรรค์ที่หลากหลายและบูรณาการ รวมทั้งความต้องการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น วัดจึงได้กลับมาเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน ที่ทำให้เด็ก เยาวชน และคนในชุมชนมีความสุขในการเรียนรู้ไปพร้อมกับมีความสัมพันธ์ที่ดีขึ้นภายในชุมชนอีกด้วย

คำสำคัญ: กิจกรรมการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์; การสืบสานมรดกวัฒนธรรม; การมีส่วนร่วมของชุมชน; วัดพระธาตุดอยหยวก

Abstract

This research is a qualitative study which aims to investigate the context, cultural capital, and needs of the community at Wat Phra That Doi Yuak, Pong Subdistrict, Pong District, Phayao Province, and to develop creative cultural learning activities in the temple through community participation. Key informants are purposively selected, totaling 25 participants, including monks, academics, community leaders, groups leaders in Ban Nun and Ban Dong communities, Pong Subdistrict Municipality, University of Phayao, Wat Naprang Witthaya School. The target group consists of 30 children, youths, and community members from Ban Nun and Ban Dong. Data is collected through document and field studies, including survey, observation, in-depth interview, group

discussion, and on-site activity. Data analysis is conducted using content analysis.

The research findings reveal that (1) Wat Phra That Doi Yuak, a sacred ancient site in Pong District, Phayao Province, possesses diverse cultural capital, including a pagoda believed to contain hair and eye bone relics of the Buddha, an old wooden vihara of significant Lanna architectural value, surrounding green lawns and herbal forest. The abbot is an herbal medicine expert, and there are several other community experts. The unique local tradition is ‘Khuen That Paet Peng Ceremony.’ (2) The development of creative cultural learning activities in the temple through community participation is the learning promotion in history, Buddhism, wisdom, culture, and local tradition by integrating knowledge from community intellectuals, monks, and academics, including the use of technological media. Especially, people in the community participate in the preservation and continuation of the local cultural heritage at every stage. The research findings reveal that the temple has serene environment and cultural capitals according to the principle of Sappaya. There are community intellectuals and experts in various fields who come to share their knowledge with love and care. Along with the community empowerment and collaborative networks that have participated in the creation of diverse and integrated creative activities, including the need to continue local cultural traditions, the temple has returned to being the center of learning for the community, making children, youth, and people in the community happy in learning along with better relationships within the community.

Keywords: Creative Cultural Learning Activity; Continuation of the Cultural Heritage; Community Participation; Wat Phra That Doi Yuak

บทนำ

วิถีชีวิตของคนไทยมีความใกล้ชิดผูกพันกับพระพุทธศาสนามานับตั้งแต่อดีต วัดถือเป็นสถานที่สำคัญมาก ไม่เพียงแต่เป็นที่พึ่งทางจิตใจ หรือแหล่งศึกษาพระธรรมเท่านั้น วัดยังเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้สรรพวิทยาการและประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนด้วย ในปัจจุบัน ด้วยวิถีชีวิตของคนยุคใหม่และข้อจำกัดนานาประการได้ส่งผลให้คนเข้าวัดน้อยลง วัดถูกลดบทบาทเป็นเพียงสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เช่น งานศพ งานบวช หรืองานในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาเท่านั้น นายแพทย์ชาญวิทย์ วสันต์ธนารัตน์ ผู้อำนวยการสำนักองค์กรสุขภาวะ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) (ศิริทิพย์ อิศาสะวิน, 2553) ได้สะท้อนมุมมองถึงบทบาทของวัดไว้ว่า “จริง ๆ แล้ววัด คือ ทุกอย่าง เพราะวัดสามารถทำอะไรได้มากมาย ไม่ใช่แค่เรื่องของพิธีกรรมเท่านั้น โดยเฉพาะบทบาทในการเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับประชาชน เรียกได้ว่าเป็นพิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิต ซึ่งคนทุกเพศทุกวัยตั้งแต่คนเฒ่าคนแก่ เยาวชนคนหนุ่มสาวรวมถึงเด็กเล็ก ๆ สามารถมาเรียนรู้ร่วมกันได้ที่วัด เราจึงต้องทำให้คนกลับมาหาวัดแต่การจะทำเช่นนั้นได้ วัดเองก็ต้องสร้างแนวคิดใหม่ อย่าติดอยู่กับกรอบเดิม ๆ”

การเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ (Creative Learning) เป็นการเรียนรู้ที่ตอบโจทย์การเรียนรู้ในปัจจุบัน เป็นการเรียนรู้ที่เสริมสร้างศักยภาพของผู้เรียน ผ่านการลงมือปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ (Creative Activity) โดยมีผู้สอนเป็นโค้ช (Coach) และมอบความรักความเอาใจใส่ให้ผู้เรียนใช้ศักยภาพสูงสุดในการเรียนรู้ ผู้เรียนจะมีพื้นที่การเรียนรู้ของตนเอง นำพลังความคิดและพลังสร้างสรรค์ (Creative Power) ที่มีอยู่ในตนเองออกมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวมอย่างมีความสุข โดยที่ความสุขจากการเรียนรู้และความสุขจากการให้จะเป็นโจทย์ใหญ่ของการเรียนรู้ในการที่จะพัฒนาผู้เรียน ให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ในอนาคต คือ เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ด้วยความตั้งใจ ใส่ใจและนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์จริงได้ (วิชัย วงษ์ใหญ่ และ มารุต พัฒนาผล, 2563)

วัดพระธาตุตอดอยหยวก อำเภอปง จังหวัดพะเยา เป็นสถานที่แห่งหนึ่งที่ผู้คนสามารถเข้าไปศึกษาเรียนรู้ประวัติศาสตร์ ศิลปะ และวัฒนธรรมท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี มีโบราณสถาน คือ พระธาตุเจดีย์และวิหารเก่าแก่ อันเป็นศิลปกรรมท้องถิ่นที่ทรงคุณค่า เป็นมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นที่สำคัญ (นภาพร หงษ์ทอง และคณะ, 2563) นอกจากนั้น ยังมีสภาพแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ ร่มรื่นและสงบ เป็นรมณียสถานที่เหมาะแก่การจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชน เป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้ (Learning Space) ที่ส่งเสริมให้ผู้คนเกิดทักษะการเรียนรู้ในด้านต่าง ๆ ได้

ดังที่ชูศักดิ์ เอื้องโชคชัย (2560) กล่าวว่า ห้องเรียนที่แท้จริงของมนุษย์ คือ สิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวเราที่คอยเกื้อหนุนให้มนุษย์เกิดประสบการณ์ที่หลากหลาย ส่งผลต่อการพัฒนาและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในหลากหลายมิติ

ด้วยศักยภาพพื้นฐานที่สำคัญของวัดพระธาตุตอดอยหยวก อำเภอปง จังหวัดพะเยา ดังได้กล่าวมานี้ คณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเรื่องการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้วัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ในวัดพระธาตุตอดอยหยวก เพื่อให้วัดได้กลับมาเป็นแหล่งเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ เป็นพื้นที่ที่จะโอบรับและสนับสนุนให้คนในชุมชนสามารถเข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน โดยการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้วัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ พร้อมกันกับการสร้างเครือข่าย โดยความร่วมมือร่วมใจของชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันอย่างยั่งยืน สามารถตอบสนองความต้องการและเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีและมีความสุขให้แก่เด็กเยาวชน และคนในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีความสุขมากยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทพื้นที่ ทุนวัฒนธรรมและความต้องการของชุมชนวัดพระธาตุตอดอยหยวก ตำบลปง อำเภอปง จังหวัดพะเยา
2. เพื่อพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้วัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ในวัดพระธาตุตอดอยหยวก ตำบลปง อำเภอปง จังหวัดพะเยา โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน

ระเบียบวิธีวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ
2. พื้นที่การวิจัย ได้แก่ วัดพระธาตุตอดอยหยวก อำเภอปง จังหวัดพะเยา
3. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คณะผู้วิจัยได้คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยครั้งนี้แบบเฉพาะเจาะจง จากผู้ที่มีความรู้ในการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ และผู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพื้นที่วัดพระธาตุตอดอยหยวก จำนวน 25 รูป/คน ประกอบด้วยพระสงฆ์ นักวิชาการ ผู้นำชุมชน แกนนำกลุ่มในชุมชนบ้านหนุนและชุมชนบ้านดง เทศบาลตำบลปง มหาวิทยาลัยพะเยา โรงเรียนวัดนาปรังวิทยา ส่วนกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ เด็ก เยาวชนและคนในชุมชนบ้านหนุนและบ้านดง จำนวน 30 คน
4. การเก็บรวบรวมข้อมูล คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการ ดังนี้ (1) การศึกษาและเก็บรวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาตามหลักสัปปายะ 7 กระบวนการมีส่วนร่วม รวมทั้งข้อมูลพื้นฐานของ

วัดพระธาตุคุดอยหยวก อำเภอปง จังหวัดพะเยา (2) การศึกษาภาคสนาม โดยใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการลงพื้นที่ศึกษาสำรวจ การสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม รวมทั้งปฏิบัติการในระดับพื้นที่เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับบริบทพื้นที่ ทุนวัฒนธรรม ความต้องการของชุมชน แนวทางการพัฒนาพื้นที่ และรูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่จะทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันอย่างยั่งยืน มีประสิทธิภาพและมีความสุขมากยิ่งขึ้น โดยมีขั้นตอนและขอบเขตการดำเนินงาน ดังนี้

1) การลงพื้นที่สำรวจและเก็บข้อมูลเกี่ยวกับบริบทพื้นที่ ทุนวัฒนธรรม และความต้องการของชุมชน พร้อมทั้งประชุมจัดตั้งนักวิจัยชุมชนเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับชุมชน

2) การสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้ โดยบูรณาการกับข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารแล้วจัดประชุมสนทนากลุ่มย่อยเพื่อนำเสนอข้อมูลที่ได้และร่วมกันวางแผนออกแบบการพัฒนาพื้นที่และจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยมีวัด ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน

3) การปฏิบัติการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ให้แก่เด็ก เยาวชนและคนในชุมชน โดยใช้วิธีดำเนินการในแบบกระบวนการมีส่วนร่วมของวัด ชุมชน สถาบันการศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

4) การสรุปประเมินผลการดำเนินงาน วิเคราะห์ปัญหาและหาแนวทางปรับปรุงกิจกรรมให้ดีขึ้น

5) การนำเสนอข้อมูลองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย โดยการจัดประชุมวิชาการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลและประสบการณ์ในการพัฒนาพื้นที่โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนและภาคีเครือข่าย

5. การวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) แล้วสรุปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลจากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร แบบสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม จากนั้นยืนยันความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยการให้นักวิชาที่มีความรู้ คนในชุมชนและบุคคลที่เกี่ยวข้อง ตรวจสอบและรับรองความถูกต้อง

ผลการวิจัย

1. บริบทพื้นที่ ทุนวัฒนธรรมและความต้องการของชุมชน

1.1 บริบทพื้นที่ วัดพระธาตุคุดอยหยวกเป็นโบราณสถานที่สำคัญแห่งหนึ่งตามตำนานพระเจ้าเลียบโลกที่เชื่อว่า มีการบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ คือ พระเกศา

และพระอัฐิจักขุ (กระตุกริมตาข้างขวา) ภายในองค์พระธาตุ จึงเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ คู่บ้านคู่เมืองของอำเภอปง จังหวัดพะเยา ดังคำขวัญประจำอำเภอปง ที่กล่าวว่า “พระธาตุดอยหยวกคู่เมือง นามลือเลื่องภูลังกา รักสัตว์ป่าดอยผาฮ้าง ถ้ำผาตั้งตระการตา ตาดขาววามล้ำเลิศ แหล่งกำเนิดแม่น้ำยม” ตำนานพระธาตุดอยหยวกถูกเล่าขานต่อกันมา สรุปความได้ว่า ภายหลังที่พระพุทธเจ้าเสด็จจากวัดพระธาตุขิงแกง พระพุทธองค์ได้เสด็จมา ณ พระธาตุดอยหยวกแห่งนี้และพบกับพญานาคตนหนึ่ง แต่พญานาคเข้าใจผิดคิดว่า พระพุทธเจ้าเป็นพญาครุฑจึงมุดหนีลงไปซ่อน (ปง) ในอุโมงค์ใต้ดอยนี้ พระพุทธเจ้าจึงเสด็จไปประทับร่มไม้มะค่าต้นหนึ่งแล้วทรงแยมพระสรวล และตรัสกับพระอานนท์ว่า มีพญานาคตนหนึ่งหลบอยู่ใต้อุโมงค์ถ้ำนี้ เข้าใจผิดว่า พระพุทธเจ้าเป็นพญาครุฑ พญานาคนี้เป็นหลานของพญานาคชื่อ มรุสิกษิ ที่อยู่ในหนองเอี้ยง (กว๊านพะเยา) พระพุทธเจ้าเคยเห็นเล่นน้ำอยู่ด้วยกันและเดินทางไปมาหาสู่กันเสมอในสมัยที่พระพุทธองค์เสด็จหนองเอี้ยง พระอานนท์จึงเรียกให้พญานาคขึ้นมา ส่วนพญานาคจึงลงไปเอาแผ่นหินจากเมืองนาคมาแล้วแปลงเพศเป็นชายหนุ่มนำมาถวายแด่พระพุทธเจ้าและขอขมาโทษ (ปงโทษ) แก่พระพุทธองค์ พระองค์ก็ให้ชายนั้นนั่งสมาทานศีล 5 ครั้นต่อมา พระอานนท์จึงทูลขอพระธาตุจากพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์จึงเอาพระหัตถ์ขวาลูบคลำพระเศียรได้เกศามา 1 เส้น ส่งให้พระอานนท์ พระอานนท์รับแล้วมอบให้ตาปะขาวผู้หนึ่งซึ่งขณะนั้นอยู่ร่วมด้วย (สันนิษฐานว่า เป็นพระอินทร์) เสร็จจากการมอบพระธาตุแล้วก็อันตรธานไป พระพุทธเจ้าทรงมีบัญชาสั่งให้บรรจุพระเกศาธาตุไว้ ณ ดอยแห่งนี้ พระอินทร์เนรมิตสำเภาทองลอยลำอยู่ในถ้ำ เนรมิตปราสาททองคำสูง 7 ศอก มีอาสนะทองคำกลางปราสาทแก้ว จึงอัญเชิญพระเกศาธาตุบรรจุไว้ในดอยนั้น และถมด้วยหินก้อนใหญ่แล้วเนรมิตหุ้ยนนต์ไว้ป้องกัน 12 แห่ง ตั้งวิษณุกรรมเทพบุตรชื่อ “จิปะ” รักษาพระธาตุ และให้พญานาคช่วยกันรักษาจนครบ 5,000 พระวัสสา จากนั้นตรัสสั่งพระอานนท์ว่า เมื่อพระตถาคตนิพพานแล้ว ให้เอากระตุกริมตาขวามาเติมไว้ที่เกศานั้นด้วย และกล่าวถึงสถานที่นี้ว่า เป็นสถานที่พิเศษในภายภาคหน้าจะมีชื่อว่า “พระธาตุภูเตม” และจะมีท้าวพญาองค์หนึ่งมีบุญญาธิการมาก เมื่อได้ครองแผ่นดินแล้วจะมาสร้างพระธาตุขิงแกงก่อน แล้วจึงมาสร้างพระธาตุแห่งนี้ ให้เจริญรุ่งเรือง เมืองที่สร้างจะมีนามว่า “เมืองปง” โดยถือเอาตามนิมิตพญานาคหนีลงไปซ่อน (ปง) ในอุโมงค์ พร้อมทั้งพระตถาคตขมาโทษ (ปงโทษ) ให้แก่พญานาค เมื่อบุคคลใดจะทำไร่นาเรียกสวนแว่นแคว้นวัดพระธาตุทั้ง 4 ทิศ ออกทิศละ 100 วา เป็นเขตของพระธาตุ หากต้องการให้มีความสมบูรณ์พูนสุข ฝนตกต้องตามฤดูกาล พอถึง

ประเพณีเข้าพรรษา ปีใหม่ ให้มีดอกไม้ รูปเทียน ของหอม ไปสรงองค์พระธาตุก็จะเจริญสมบรูณ์พูนสุขทุกประการ (มานะ ไชยสถาน, 2557)

วัดพระธาตุดอยหยวก ตั้งอยู่ในเขตตำบลปง อำเภอปง จังหวัดพะเยา บนถนนสายปง-เชียงม่วน มีชุมชนที่ใกล้ชิดดูแลวัด ได้แก่ ชุมชนบ้านหนูน และชุมชนบ้านดง ชาวบ้านส่วนใหญ่ทำการเกษตรเป็นหลัก ผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญ ได้แก่ ข้าว ข้าวโพด ยาสูบ ถั่วลิสงและพืชผักต่าง ๆ (แผนพัฒนาหมู่บ้าน ประจำปี พ.ศ. 2566) ประวัติความเป็นมาของการสร้างพระธาตุดอยหยวกนั้น ไม่ปรากฏหลักฐานว่า ใครเป็นผู้สร้างหรือสร้างขึ้นเมื่อใด ทราบกันเพียงว่า มีพระจากเชียงรุ่งได้เดินทางจาริกแสวงบุญมาพบในราวปี พ.ศ. 2460-2467 ต่อมาเมื่อพบดีชาวพม่าชื่อว่า ส่างอ่น และนางหย่ง ได้ทำการบูรณปฏิสังขรณ์วัดพระธาตุขิงแกง อำเภอจุน แล้วจึงมาบูรณะวัดพระธาตุดอยหยวกต่อ ในราวปี พ.ศ. 2470-2476 หลังจากนั้นได้ทำการบูรณะอีก 2 ครั้งจนถึงปัจจุบัน (มานะ ไชยสถาน, 2557) พระธาตุดอยหยวกมีอีกชื่อว่า พระธาตุภูเตมि อาจจะด้วยมีการนำเอาปูนมาเติมองค์พระธาตุทุกปี ด้วยแต่เดิมนั้น พระธาตุดอยหยวกเป็นสี่ขาทั้งองค์ ครั้นใกล้จะถึงวันงานประเพณีสรงน้ำพระธาตุดอยหยวกในทุกปี เจ้าอาวาสวัด และคณะกรรมการวัดจะไปซื้อปูนขาวมาให้คนในชุมชนช่วยกันเติมสี่ขาที่องค์พระธาตุ ผู้ชายจะเป็นผู้หาสี่ขาพระธาตุ ผู้หญิงจะช่วยกันตักน้ำเพื่อนำมาใช้ในการทาสี่ แต่ปัจจุบันได้มีการนำสิ่ววิทยาศาสตร์มาทาองค์พระธาตุ แทนการใช้ปูนขาวมาเติม และทาสี่ปิดทององค์พระธาตุเป็นสีทองทั้งหมดแล้ว จึงไม่มีประเพณีดังกล่าวนี้อีก และคนรุ่นใหม่ก็แทบจะไม่รู้จักพระธาตุภูเตมิอีกแล้ว

1.2 ทูทางวัฒนธรรมและความต้องการของชุมชน ภายในพื้นที่วัดพระธาตุดอยหยวก มีทูทางวัฒนธรรมหรือทรัพยากรวัฒนธรรมที่หลากหลาย ดังนี้

1) โบราณสถาน มีพระธาตุดอยหยวก เป็นพระธาตุเจดีย์ศักดิ์สิทธิ์ที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ และมีวิหารไม้เก่าแก่ที่คงสถาปัตยกรรมล้านนาดั้งเดิมมีความสวยงาม และยังคงใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มที่ วิหารหลังนี้ได้รับรางวัลอาคารอนุรักษ์สถาปัตยกรรมดีเด่น ประเภทอาคารศาสนา ประจำปี พ.ศ. 2555 จากสมาคมสถาปนิกสยาม ในพระบรมราชูปถัมภ์ แม้จะผ่านการบูรณะครั้งใหญ่ในปี พ.ศ. 2540 แต่ภายในวิหารยังมีโครงสร้างและองค์ประกอบต่าง ๆ ที่คงความเป็นล้านนา (พระครูพิทักษ์เจติยสุนทร (คำมา จันทูโป), 2566)

2) โบราณวัตถุ มีพระพุทธรูปล้านนา เครื่องสักการะเก่าแก่ต่าง ๆ ที่คงความเป็นเสน่ห์ของท้องถิ่นล้านนา เช่น เครื่องสูง ตุงไม้ ตุงกระด้าง พระแสงไม้ธรรมาส์ ฯลฯ ซึ่งยังใช้อยู่เป็นประจำภายในวิหาร นอกจากนั้น ยังมีคัมภีร์ธรรม ปี่ปสา

ตำรายาโบราณ ขึ้นส่วนประกอบดั้งเดิมของวิหารที่เจ้าอาวาสได้เก็บรักษาไว้เมื่อบูรณะวิหารครั้งก่อน รวมทั้งชุดกลองโบราณ และวัตถุโบราณต่าง ๆ ที่ค้นพบในชุมชน

ภาพ 1 ภาพพระธาตุเจดีย์และวิหารไม้ที่คงเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมแบบท้องถิ่น

ภาพ 2 ภาพภายในวิหารและเครื่องสักการะเก่าแก่คงความเป็นเสน่ห์ของท้องถิ่นล้านนา

3) สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ มีลานพื้นที่หญ้าสีเขียวสวยงาม สะอาดตา เป็นบริเวณกว้างโดยรอบวิหารและพระธาตุเจดีย์ มองแล้วรู้สึกสดชื่น ร่มรื่น สงบ ผ่อนคลาย สบายตา ยิ่งไปกว่านั้น บริเวณโดยรอบวัดมีส่วนป่าที่มีต้นไม้ใหญ่น้อย เป็นแหล่งสมุนไพรท้องถิ่นหายากนับร้อยกว่าชนิด นับว่าเป็นพื้นที่ที่ให้ความร่มรื่นเย็นสบาย อุดมไปด้วยอาหารและประโยชน์ทางการรักษาโรคมามากมาย

4) ทรัพยากรบุคคล มีผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง มีเจ้าอาวาสวัด คือ พระครูพิทักษ์เจตีสุนทร ผู้เป็นปราชญ์สมุนไพร ในชุมชนยังมีปราชญ์ด้านศิลปวัฒนธรรมอีกหลายท่าน ไม่ว่าจะเป็นงานหัตถกรรม ช่างไม้ จักสาน งานปูน เป็นต้น

5) ประเพณี และพิธีกรรมดั้งเดิม มีประเพณีสำคัญทางพระพุทธศาสนา โดยทั่วไป และพิธีกรรมตามความเชื่อท้องถิ่น ประเพณีสำคัญที่เป็นอัตลักษณ์ ได้แก่ ประเพณีสงกรานต์หรืองานขึ้นธาตุเดือน 8 เป็นประเพณีที่ผสมผสานวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนากับความเชื่อท้องถิ่น คือ นอกจากจะมีพิธีกรรมทางศาสนาแล้ว ก่อนวันงาน จะมีขบวนแห่บั้งไฟไปตามคุ้มหัวเมืองทิศต่าง ๆ เพื่อบูชาและขอมาเจ้า

เมืองเก่าที่เคยปกป้องรักษา และบอกกล่าวถึงการจัดงานในวันรุ่งขึ้น และในวันงานจะมีหน่วยงานราชการและชาวบ้านทั้ง 18 ชุมชนในตำบลปง พร้อมใจกันแห่ขบวนเครื่องสักการะมาสงฆ์พระธาตุ ในช่วงค่ำมีการแข่งขันดอกไม้ไฟที่ตระการตา และยิ่งไปกว่านั้น ช่วงสายของอีกวันมีการจุดบั้งไฟบูชาเจ้าเมืองเก่า และมีการแข่งขันบั้งไฟ ซึ่งจะมีผู้เข้าแข่งขันมาจากทั่วทุกสารทิศ และจากการศึกษาแผนหมู่บ้านประจำปี พ.ศ. 2566 ของชุมชนบ้านหนูน และแผนหมู่บ้านประจำปี พ.ศ. 2567 ชุมชนบ้านดง (เอกสารอัดสำเนา) ในด้านการศึกษา วัฒนธรรม และประเพณี พบว่า ชุมชนมีความต้องการสืบทอดมรดกท้องถิ่นของชุมชนไว้ให้ลูกหลานได้มากและนานที่สุด

2. การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้วัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ในวัด โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน มีขั้นตอนปฏิบัติการ ดังนี้

1) การลงพื้นที่สำรวจ สังเกตการณ์ และสัมภาษณ์เก็บข้อมูลเกี่ยวกับบริบทพื้นที่ ทุนวัฒนธรรม และความต้องการของชุมชน

2) การประชุมจัดตั้งนักวิจัยชุมชน โดยมีเจ้าอาวาส ผู้ใหญ่บ้านบ้านหนูน และบ้านดง สมาชิกสภาเทศบาลซึ่งเป็นคนในชุมชน อาจารย์จากมหาวิทยาลัยพะเยา และคณะผู้วิจัยเป็นหลักในการให้ข้อมูลของพื้นที่ การวางแผนการทำงาน การประสานงานกับคนในชุมชน รวมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

3) การสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาทั้งหมดพบว่า วัดพระธาตุดอยหยวกมีทุนวัฒนธรรมอย่างหลากหลาย บนพื้นที่อันเป็นรมณีสถานตามหลักสัปปายะ ซึ่งเป็นองค์ประกอบของแหล่งเรียนรู้ตามหลักพระพุทธศาสนา คือ มีบรรยากาศที่ดี สงบ สะอาด ร่มรื่น อยู่ไม่ไกลไม่ใกล้ชุมชน เดินทางสะดวก มีพืชพันธุ์ที่เป็นอาหารและยารักษาโรค มีปราชญ์ผู้ทรงภูมิรู้ เป็นต้น ซึ่งสามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์หลายด้าน เช่น การเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา วัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น แหล่งเรียนรู้พุทธศิลป์ท้องถิ่น และแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาสมุนไพรท้องถิ่น ทั้งนี้ แนวทางการพัฒนาดังกล่าวมีความสอดคล้องตรงกันกับ แผนหมู่บ้านของทั้งสองชุมชนที่มีความต้องการสืบทอดมรดกท้องถิ่นของชุมชนไว้ให้ลูกหลานได้มากและนานที่สุด

4) การประชุมนำเสนอข้อมูลและออกแบบแนวทางการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ จำนวน 2 ครั้ง ร่วมกันกับชุมชนและบุคคลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ คณะสงฆ์อำเภอปง นายอำเภอปง นายกเทศมนตรีตำบลปง นายกเทศมนตรีตำบลแม่ยม ผู้นำชุมชน 18 ชุมชน ครูจากศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้ระดับอำเภอปง (สกร.) วัฒนธรรมอำเภอปง สมาชิกสภาเทศบาลตำบลปงและตำบลแม่ยม เจ้าอาวาส และ

คณะกรรมการวัดพระธาตุตอดอยหยวก รวมทั้งผู้เฒ่าผู้แก่ แก่นนำกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน บ้านหนองและบ้านดง โดยคณะผู้วิจัยได้ชี้แจงความประสงค์และประโยชน์ในการลงพื้นที่ทำการวิจัยแล้วนำเสนอข้อมูลทุนวัฒนธรรมในเบื้องต้นที่ได้จากการรวบรวมข้อมูล ทั้งภาคเอกสารและภาคสนาม พร้อมทั้งขอความร่วมมือในการออกแบบและร่วม ดำเนินการพัฒนาพื้นที่และกิจกรรมการเรียนรู้ที่จะเกิดขึ้นในพื้นที่ ผลปรากฏว่า ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี มีความพร้อมใจที่จะร่วมดำเนินกิจกรรม ต่างพากันเสนอว่า ควรจะมีกิจกรรมอะไรและใครจะทำหน้าที่อะไร เช่น ฝ่ายถ่ายทอดความรู้ ฝ่ายดูแล เรื่องอาหาร สถานที่ ผู้ประสานงานเด็ก ฯลฯ

สรุปการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ฯ ในครั้งนี้ ตั้งอยู่บนพื้นฐานของ ทรัพยากรวัฒนธรรมหรือทุนวัฒนธรรมในพื้นที่ และความต้องการของคนในชุมชนเป็น หลัก ซึ่งสามารถดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ได้แก่ (1) กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้วัฒนธรรม ประเพณี สรงน้ำพระธาตุ/ประเพณีขึ้นธาตุแปดเป็ง (2) กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ภูมิ ปัญญาเกี่ยวกับสมุนไพรท้องถิ่นและจัดตั้งศูนย์เรียนรู้สมุนไพร (3) กิจกรรมส่งเสริมการ เรียนรู้พุทธศิลปกรรมจากรูปทรงของวิหารและพระธาตุเจดีย์ (4) กิจกรรมส่งเสริมการ เรียนรู้การทำสื่อเผยแพร่มรดกวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของวัดพระธาตุตอดอยหยวก (5) กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้การอนุรักษ์วัตถุโบราณ การเรียนรู้เทคนิควิธีการทำความเข้าใจ สะอาดและจัดแยกหมวดหมู่วัตถุโบราณ เพื่อจัดแสดงและตั้งศูนย์เรียนรู้วัฒนธรรม ชุมชนภายในวัด อย่างไรก็ตาม คณะผู้วิจัยได้คัดเลือกที่จะดำเนินการกิจกรรม 4 กิจกรรมแรกก่อน ตามความเหมาะสมของช่วงเวลาในการทำวิจัย พื้นที่วิจัยและ งบประมาณในการทำวิจัย

5) การปฏิบัติการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ดังนี้

(1) กิจกรรม “สืบฮีตสานฮอย ตามรอยปราชญ์ชุมชน วัดพระธาตุตอดอย หยวก” กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น ที่เริ่ม ด้วยการถ่ายทอดภูมิปัญญาความรู้ของปราชญ์ชุมชนเกี่ยวกับประเพณีขึ้นธาตุแปดเป็ง โดยให้เด็กและเยาวชนในชุมชนมาร่วมช่วยจัดทำ เตรียมสิ่งต่าง ๆ ที่ต้องใช้ในวัน งานประเพณีที่จะมาถึง ร่วมกับคนในชุมชน เมื่อถึงวันงานประเพณีฯ จะมีการประกวด ภาพถ่ายความประทับใจเกี่ยวกับประเพณีนี้ โดยเด็กและเยาวชนจะต้องเข้าร่วม สังเกตการณ์ รวมทั้งช่วยงานกิจกรรมต่าง ๆ แล้วถ่ายภาพที่ตนประทับใจในงาน แล้ว ส่งเข้าประกวด โดยมีคนในชุมชนและผู้ที่มาร่วมงานเป็นผู้ให้คะแนน กิจกรรมดังกล่าว เพื่อให้เด็กและเยาวชนได้ซึมซับรับรู้ เรียนรู้ มีส่วนร่วมในกิจกรรมของวัดและชุมชน

เป็นการปลูกฝัง และกระตุ้นจิตสำนึกให้เกิดความรัก ความหวงแหนวัฒนธรรมประเพณี ของชุมชนท้องถิ่น อันเป็นบ่อเกิดความคิดที่จะอนุรักษ์สืบทอดวัฒนธรรมประเพณี แก่แก่ของชุมชนได้

ภาพ 3 ภาพกิจกรรมที่ 1 “สืบฮีตสานฮอย ตามรอยปราชญ์ชุมชน วัดพระธาตุดอยหยวก”

(2) กิจกรรม “การจัดตั้งศูนย์เรียนรู้สมุนไพรท้องถิ่นและพัฒนาสวนป่าสมุนไพร” เป็นกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ภูมิปัญญาสมุนไพรท้องถิ่นที่กลุ่มเด็กเยาวชนและคนในชุมชน เข้าร่วมรับฟังการบรรยายให้ความรู้เรื่องสมุนไพรภายในวัด โดยเจ้าอาวาสวัดพระธาตุดอยหยวกและผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน พร้อมทั้งการแนะนำเที่ยวชมสวนสมุนไพร การร่วมปลูกสมุนไพรหายาก นอกจากนั้น ยังฝึกปฏิบัติการทำคาวัวร์ โค้ดป้ายชื่อและสรรพคุณของสมุนไพร รวมถึงเทคนิคการเผยแพร่ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับวัดและสมุนไพรลงในสื่อโซเชียลโดยคณาจารย์และเจ้าหน้าที่จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปิดท้ายด้วยการร่วมช่วยกันจัดตั้งศูนย์เรียนรู้สมุนไพรวัดพระธาตุดอยหยวกบริเวณหน้าวัดเพื่อให้ความรู้แก่คนในชุมชน นักท่องเที่ยวและคนทั่วไป

(3) กิจกรรม “อดีต ปัจจุบัน อนาคต: การอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมของวัดพระธาตุดอยหยวก” เป็นกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาและพุทธศิลป์ท้องถิ่นที่จัดให้สามเณรโรงเรียนวัดนาปรังวิทยา อำเภอ

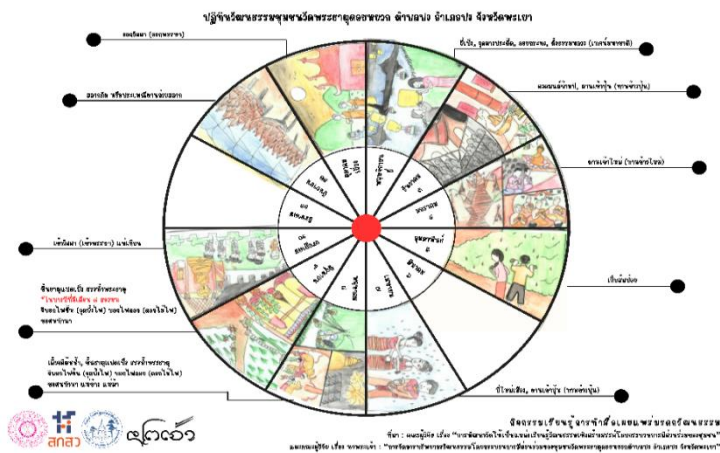
ปง และพระนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา ตลอดจนคนในชุมชน โดยมีเจ้าอาวาสและผู้เฒ่าผู้แก่ของชุมชนเป็นผู้เล่าความเป็นมาและความทรงจำเกี่ยวกับวัดพระธาตุดอยหยวก มีการจัดแสดงผังโครงสร้างทางสถาปัตยกรรมของวิหารวัดพระธาตุดอยหยวก การบรรยายและนำชมศิลปกรรมโบราณของวัดโดยอาจารย์จากคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา การบรรยายเรื่องพระสงฆ์ พุทธศิลป์ พุทธธรรม: พระสงฆ์กับการจัดการพุทธศิลป์ตามหลักพุทธธรรม โดยพระอาจารย์ นักวิชาการอิสระทางด้านพระพุทธศาสนา รวมทั้งการเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับเครือข่ายชุมชนถึงบทบาทของหน่วยงานภาครัฐและชุมชน การมีส่วนร่วมในอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมของวัดพระธาตุดอยหยวก โดยผู้เข้าร่วมเสวนา คือ นายกเทศมนตรีตำบลปง ผู้จัดการโรงเรียนวัดนาปรังวิทยา ผู้ใหญ่บ้านชุมชนบ้านดงและชุมชนบ้านหนูน สมาชิกสภาเทศบาลตำบลปงและตัวแทนชุมชน

ภาพ 4 ภาพกิจกรรมที่ 2 “การจัดตั้งศูนย์เรียนรู้สมุนไพรท้องถิ่นและพัฒนาสวนป่าสมุนไพร” และกิจกรรมที่ 3 “อดีต ปัจจุบัน อนาคต: การอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมของวัดพระธาตุดอยหยวก”

(4) กิจกรรม “การทำสื่อเผยแพร่ประวัติความเป็นมา มรดกวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของวัดพระธาตุดอยหยวก” เป็นกิจกรรมต่อยอดการเรียนรู้โดยคณะผู้วิจัยได้คัดเลือกเด็กและเยาวชนในชุมชนที่มีความสนใจการทำสื่อเบื้องต้น จำนวน 5 คน เข้า

ร่วม “โครงการเด็กพะเยาสื่อพัฒนาเมืองเพื่อทุกคน” ที่สนับสนุนโดยเครือข่ายเด็กและเยาวชนจังหวัดพะเยาและพะเยาทีวีเพื่อฝึกทำงานสื่อวัฒนธรรม อันจะทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์สามารถจัดทำสื่อเผยแพร่วัฒนธรรมประเพณีและเรื่องราวของชุมชนตนเอง กระทั่งสามารถนำความรู้และประสบการณ์ที่ได้มาสอนกลุ่มเด็กและเยาวชนในชุมชนต่อไปได้ ในเบื้องต้นเด็กได้ตั้งเป้าว่า “เสียงของเรา” เพื่อเผยแพร่ข้อมูลวัดพระธาตุดอยหยวกและฝึกทำแผนภาพปฏิทินวัฒนธรรมชุมชน

ภาพ 5 ภาพกิจกรรมที่ 4 “การทำสื่อเผยแพร่ประวัติความเป็นมา มรดกวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของวัดพระธาตุดอยหยวก”

นอกจากนั้น คณะวิจัยยังมีกิจกรรม “ชวนน้องฟังธรรม” ในวันออกพรรษา เป็นกิจกรรมทดลองที่ชักชวนให้เด็กเข้าไปสวดมนต์และฟังธรรมร่วมกับผู้เฒ่าผู้แก่และคนในชุมชน ก่อนที่จะทำกิจกรรมอื่น ๆ ตามที่ได้นัดกันไว้ ผลปรากฏว่า เด็กให้ความสนใจเป็นอย่างดี นอกจากจะได้ไหว้พระสวดมนต์และฟังธรรมแล้ว เด็กได้เห็นและ

ร่วมทำพิธีสมมา (ขอขมา) แก้ว 5 โกฎาก คือ พระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ พระกัมมภูฐาน ครูบาอาจารย์ และที่วัดนี้ยังรวมไปถึงการขอขมาพระธาตุเจดีย์ เสนาสนะ และเสี้ยววัดอีกด้วย ซึ่งเป็นประเพณีที่ทำเนื่องในโอกาสทำบุญวันออกพรรษา วันสงกรานต์ และวันปีใหม่ (สงกรานต์) เท่านั้น การเข้าร่วมกิจกรรมกับผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนอย่างสงบและเป็นระเบียบเรียบร้อยในครั้งนี้ ไม่เพียงเป็นการฝึกสมาธิ ทำให้เด็กเกิดความสุขสบายใจ แต่เป็นภาพประทับใจของคนในชุมชนเป็นอย่างมาก

ภาพ 6 ภาพกิจกรรมทดลอง “ชวนน้องฟังธรรม” ในวันออกพรรษา

6) สรุปประเมินผลการดำเนินงาน จากการเก็บแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ในทุกกิจกรรม โดยภาพรวมพบว่า เด็ก เยาวชนและคนในชุมชนมีความพึงพอใจในระดับมาก การเข้าร่วมกิจกรรมได้รับความรู้และประโยชน์ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ รวมทั้งนำไปถ่ายทอดให้แก่คนอื่น ที่สำคัญ คือ ทำให้เกิดความประทับใจและภาคภูมิใจที่เป็นส่วนหนึ่งในการส่งเสริมการเรียนรู้วัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ ในทุกกิจกรรมมีความน่าสนใจ ตรงตามความต้องการของคนในชุมชนเป็นอย่างมากและสถานที่จัดกิจกรรมมีความเหมาะสม

ในด้านปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการพบว่า (1) ผู้เข้าร่วมกิจกรรมส่วนมากเป็นเด็กประถมศึกษา เด็กมัธยมศึกษาตอนต้นบ้างเล็กน้อย และผู้สูงอายุ ส่วนเด็กวัยรุ่นหรือมัธยมศึกษาตอนปลายมีน้อย เนื่องจากไปเรียนต่างอำเภอ บ้างไปเรียนพิเศษในวันหยุด ชุมชนจึงขาดคนที่จะเป็นแรงกำลังในการจัดกิจกรรมหรือช่วยงานเท่าที่ควร (2) สภาพอากาศในช่วงปีที่จัดกิจกรรม (พ.ศ. 2567) ไม่ค่อยเอื้ออำนวย มีฝนตกหนักและน้ำท่วมในบางพื้นที่ของชุมชน ทำให้มีข้อจำกัดในวันเวลาจัดกิจกรรมที่

เหมาะสม และจำนวนคนเข้าร่วมมีไม่มากเท่าที่ควร และ (3) การประชาสัมพันธ์กิจกรรมไม่มากพอ ทำให้คนเข้าร่วมน้อยในบางกิจกรรม

ในด้านข้อเสนอแนะในการปรับปรุงการดำเนินงาน ได้แก่ (1) ควรมีการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องทุกปี (2) ควรประชาสัมพันธ์ให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มวัยรุ่น (3) ควรสร้างกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่มีความคิดสร้างสรรค์และแรงกำลังในการทำกิจกรรมในชุมชนมากขึ้น (4) ควรสร้างและพัฒนาเครือข่ายการทำงานให้มากขึ้น เพื่อเพิ่มกำลังคน เพิ่มประสิทธิผลของกิจกรรมและเพิ่มแหล่งทุนในการดำเนินงาน

สรุปผลการพัฒนากิจกรรมทั้งหมด โดยภาพรวมถือว่า ประสบความสำเร็จในการส่งเสริมการเรียนรู้วัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ในด้านต่าง ๆ ทั้งประวัติศาสตร์ พระพุทธศาสนา ภูมิปัญญา วัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น โดยการบูรณาการความรู้จากปราชญ์ชุมชน พระสงฆ์และนักวิชาการ รวมถึงการใช้สื่อเทคโนโลยี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และสืบสานมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นของคนในชุมชน ที่มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนการดำเนินงาน ตั้งแต่การให้ข้อมูลพื้นที่ การประชุมวางแผน ออกแบบกิจกรรม ร่วมปฏิบัติการ ประเมินผลและหาแนวทางปรับปรุงกิจกรรม การเข้าร่วมกิจกรรมยังทำให้เกิดความประทับใจและภาคภูมิใจที่เป็นส่วนหนึ่งในการส่งเสริมการเรียนรู้วัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ ยิ่งไปกว่านั้น ปราชญ์หรือคนในชุมชนไม่เพียงจะเป็นผู้ให้ความรู้ (Coach) ในบางกิจกรรม ยังเป็นผู้เรียนรู้ในบางกิจกรรมร่วมกันกับเด็กและเยาวชน นับเป็นบรรยากาศการเรียนรู้ที่อบอุ่นไปด้วยความสุข ความรัก ความเมตตา ความใส่ใจดูแลที่ผู้เฒ่าผู้แก่มีต่อลูกหลานของตน จะเห็นได้ว่า วัดได้กลายเป็นแหล่งเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ เป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่เด็กเยาวชน และคนในชุมชนได้รับความรู้ จากการมีส่วนร่วมสืบสานวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์ ผ่านกิจกรรมที่ชุมชนร่วมกันสร้างสรรค์ให้ อีกทั้งยังเป็นการสร้างเสริมความสัมพันธ์ที่ดีของคนในชุมชน ทั้งระหว่างคนต่างวัย และระหว่างชุมชนกับวัดด้วย

อภิปรายผล

1. วัดพระธาตุตอดอยหยวกมีทุนทางวัฒนธรรมหรือทรัพยากรวัฒนธรรมที่หลากหลาย การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้วัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ในวัด จึงเป็นการส่งเสริมการเรียนรู้วัฒนธรรมในด้านต่าง ๆ ที่มีในท้องถิ่น โดยการบูรณาการความรู้จากปราชญ์ชุมชน พระสงฆ์ และนักวิชาการ สอดคล้องกับพรรณภัทร์ ปลั่งศรีเจริญสุข และศิริบุณ จงวุฒิเวศย์ (2558) ที่ศึกษาเรื่องการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิตแบบมี

ส่วนร่วมกับชุมชนโดยใช้พิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ในพิพิธภัณฑ์ที่พบว่า การให้ความสำคัญกับการส่งเสริมความสัมพันธ์กับผู้รู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่อยู่ในชุมชนตำบลที่พิพิธภัณฑ์ตั้งอยู่ เป็นเงื่อนไขสำคัญในการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ และทำให้ชุมชนเห็นแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้รู้เหล่านั้น ให้ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนโดยรอบให้มีความน่าสนใจและน่าประทับใจมากขึ้นไป พร้อมกับการทำให้ชุมชนพัฒนารูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมกับชุมชน

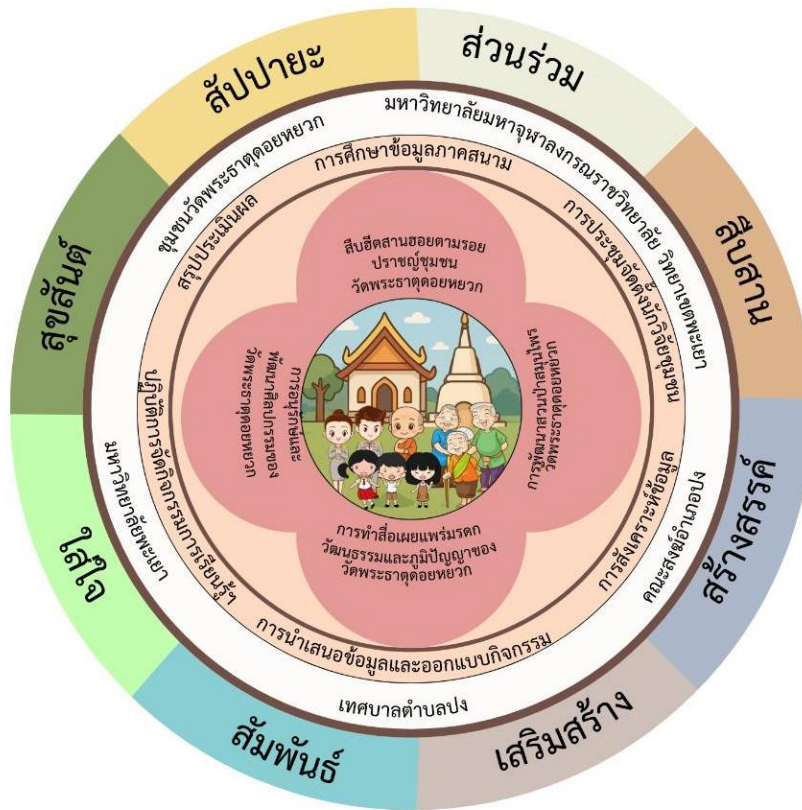
2. การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้วัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ในครั้งนี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทุนวัฒนธรรม ซึ่งเป็นทรัพยากรของชุมชนที่สามารถนำมาออกแบบกิจกรรมให้พื้นที่วัดพระธาตุดอยหยวกเป็นแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ได้ในหลาย ๆ ด้าน เช่น ประวัติศาสตร์ พระพุทธศาสนา วัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น พุทธศิลป์ท้องถิ่น ภูมิปัญญาสมุนไพรท้องถิ่น ฯลฯ สอดคล้องกับอาทิตยา บุญมาดำ และคณะ (2566) ที่ได้ศึกษาการพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของชุมชนลุ่มน้ำปาย ตำบลเวียงเหนือ อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอนพบว่า ขั้นตอนการพัฒนาพื้นที่และรูปแบบกิจกรรมเป็นการเชื่อมโยงภูมิปัญญา วัฒนธรรมท้องถิ่น การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและเศรษฐกิจท้องถิ่นเข้าด้วยกัน เกิดเป็นตาลเจ็ดต้นโมเดลการสร้างให้เกิดพื้นที่สร้างสรรค์ของชุมชนในลุ่มน้ำปาย ประกอบด้วยพื้นที่ สภาพแวดล้อม และกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ ในทำนองเดียวกันกับสหทัย วิเศษ และคณะ (2567) ที่ศึกษาแนวทางการพัฒนาพื้นที่เรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ในเมืองเก่าพะเยาด้วยทุนวัฒนธรรมชุมชนที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้พบว่า มี 3 แนวทาง ได้แก่ การจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ทุนวัฒนธรรมชุมชน การพัฒนาให้เกิดฐานเรียนรู้ภูมิปัญญาที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชน และการสร้างเครือข่ายการพัฒนาภาคความร่วมมือเพื่อผลักดันนโยบายสาธารณะ

นอกจากทุนวัฒนธรรมในพื้นที่แล้ว ความต้องการของคนในชุมชนที่มุ่งหมายจะสืบทอดมรดกท้องถิ่นของชุมชนไว้ให้ลูกหลานได้มากและนานที่สุด ยังเป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ ในครั้งนี้ร่วมกับชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สอดคล้องกับกาญจนา เหล่าโชคชัยกุล (2566) ที่ศึกษากระบวนการศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรม เพื่อสนับสนุนการพัฒนาชุมชนปากน้ำประแส อำเภอแกลง จังหวัดระยอง โดยดำเนินกระบวนการรวบรวมข้อมูล ตั้งอยู่บนฐานความต้องการของชุมชน รู้จักตัวตน เข้าใจตนเอง ตระหนักรู้และเข้าใจถึงอัตลักษณ์และวัฒนธรรมที่ชุมชนมี

ผลจากการเข้าร่วมกิจกรรมฯ ไม่เพียงแต่ทำให้เด็ก เยาวชนและคนในชุมชนวัดพระธาตุดอยหยวกได้รับความรู้และประโยชน์ตามความต้องการของคนในชุมชน แต่ยังทำให้เกิดความประทับใจและภาคภูมิใจที่เป็นส่วนหนึ่งในการส่งเสริมการเรียนรู้วัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ ในทำนองเดียวกันกับกาญจนา เหล่าโชคชัยกุล (2566) ที่พบว่า กิจกรรมในขั้นตอนต่าง ๆ มีส่วนช่วยพัฒนาศักยภาพของสมาชิกในชุมชน ไปจนถึงบุคลากรที่เกี่ยวข้อง และชุดข้อมูลที่เกี่ยวข้องของชุมชนนำสู่การสร้างความรู้ การสร้างความตระหนักถึงคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของตน ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาที่สร้างสรรค์บนความภาคภูมิใจของชุมชน

องค์ความรู้จากการวิจัย

การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้วัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่วัดพระธาตุดอยหยวกมีปัจจัยสำคัญ 8 ประการ คือ สบายสถาน (Suitable Place/ Sappaya Place) การสืบสาน (Inheritance) ความใส่ใจ (Care) การมีส่วนร่วม (Participation) กิจกรรมสร้างสรรค์ (Creativity) การเสริมสร้างเครือข่าย ความสุข (Happiness) และความสัมพันธ์ (Relationship) กล่าวคือ วัดมีพื้นที่เป็นรมณีสถาน และมีทุนวัฒนธรรมอันเป็นองค์ประกอบของแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาตามหลักสปปายะ ผนวกกับความต้องการของชุมชน คือ การสืบสานมรดกวัฒนธรรมของท้องถิ่นให้คงอยู่นานที่สุด โดยมีผู้ถ่ายทอดความรู้เป็นปราชญ์ชุมชนที่มีความรักความใส่ใจดูแลลูกหลานในชุมชน ร่วมด้วยพลังชุมชนและเครือข่ายที่มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนการดำเนินกิจกรรมเพื่อสร้างสรรค์พัฒนากิจกรรมสร้างสรรค์ให้เกิดขึ้นอย่างหลากหลายและบูรณาการ ก่อให้เกิดการเรียนรู้ที่มีความสุข สนุกสนาน ความรัก ความหวงแหนและตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น ทำให้วัดและชุมชนได้มีความใกล้ชิดกันมากขึ้น ยิ่งไปกว่านั้นยังนำมาซึ่งความสัมพันธ์ที่ดีของคนในชุมชน ทั้งระหว่างคนต่างวัยและระหว่างชุมชนกับวัดให้อยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขมากขึ้น แสดงเป็นแผนภาพได้ ดังนี้

ภาพ 7 แผนภาพองค์ความรู้จากการวิจัย

การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้วัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน

สรุป

วัดพระธาตุคอกยหวกเป็นโบราณสถานที่ศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองของอำเภอปง จังหวัดพะเยา มีชุมชนใกล้เคียงคือ บ้านหนูนหมู่ 6 และบ้านดง หมู่ 13 พื้นที่วัดมีทุนทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย นำมาซึ่งการเป็นรมณีสถานตามหลักสัปปายะ ซึ่งเป็นองค์ประกอบของแหล่งเรียนรู้ตามหลักพระพุทธศาสนา ได้แก่ มีพระธาตุเจดีย์ที่เชื่อกันว่า มีการบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ คือ พระเกศาและพระอัฐิจักขุ (กระดูกริมตาข้างขวา) ภายในองค์พระธาตุ มีวิหารไม้เก่าแก่ที่คงสถาปัตยกรรมล้านนาดั้งเดิม มีพระพุทธรูปล้านนา มีเครื่องสักการะเก่าแก่ต่าง ๆ ที่คงความเป็นเสน่ห์ของท้องถิ่นล้านนา เช่น เครื่องสูง ตุงไม้ ตุงกระด้าง พระแสงไม้ ธรรมาสัน ฯลฯ ซึ่งยังคงใช้อยู่เป็นประจำภายในวิหาร นอกจากนั้น ยังมีคัมภีร์ธรรม ปีสาดารายาโบราณ ชิ้นส่วน

ประกอบตั้งเดิมของวิหาร ชุดกลองโบราณ และวัดอุโบสถต่าง ๆ ที่ค้นพบในชุมชน โดยรอบวิหารและพระธาตุเจดีย์มีบรรยากาศที่ดี สงบ สะอาด ร่มรื่น เป็นลานพื้นที่หญ้าสีเขียวสวยงาม สะอาดตาและมีสวนป่าที่มีต้นไม้ใหญ่น้อย เป็นแหล่งสมุนไพรท้องถิ่นหายากที่เป็นอาหารและยารักษาโรคนับร้อยกว่าชนิดอยู่รอบบริเวณวัด วัดพระธาตุคุดอยหยวกอยู่ไม่ใกล้ไม่ไกลจากชุมชน เดินทางสะดวก มีเจ้าอาวาสวัดเป็นปราชญ์สมุนไพรและในชุมชนยังมีปราชญ์ด้านศิลปวัฒนธรรมอีกหลายท่าน มีประเพณีสำคัญที่เป็นอัตลักษณ์ ได้แก่ ประเพณีสงฆ์น้ำพระธาตุ หรืองานขึ้นธาตุแปดเป็ง เป็นประเพณีที่ผสมผสานวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนากับความเชื่อท้องถิ่นดั้งเดิม สิ่งเหล่านี้นำมาเป็นปัจจัยในการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์หลายด้าน เช่น การเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านประวัติศาสตร์ พระพุทธศาสนา วัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น พุทธศิลป์ท้องถิ่น และภูมิปัญญาสมุนไพรท้องถิ่น ประกอบกับคนในชุมชนมีความต้องการที่จะสืบทอดมรดกท้องถิ่นของชุมชนไว้ให้ลูกหลานได้มากและนานที่สุด

การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้วัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ในวัด โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนมีขั้นตอนการดำเนินงาน คือ 1) การลงพื้นที่สำรวจและเก็บข้อมูล 2) การประชุมจัดตั้งนักวิจัยชุมชน 3) การสังเคราะห์ข้อมูล 4) การประชุมนำเสนอข้อมูลและออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ 5) ปฏิบัติการพัฒนากิจกรรม 6) สรุปประเมินผล วิเคราะห์ปัญหา และหาแนวทางปรับปรุงกิจกรรม การออกแบบกิจกรรมในครั้งนี้ตั้งอยู่บนฐานของทุนวัฒนธรรมในพื้นที่ และความต้องการของคนในชุมชนเป็นหลัก อย่างไรก็ตาม รูปแบบกิจกรรมยังต้องขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของช่วงเวลาในการทำวิจัย พื้นที่วิจัย และงบประมาณในการทำวิจัย ซึ่งสามารถดำเนินกิจกรรมได้ดังนี้ (1) กิจกรรมสืบฮีตสานฮอย ตามรอยปราชญ์ชุมชน วัดพระธาตุคุดอยหยวก เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น (2) กิจกรรมการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้สมุนไพรท้องถิ่นและพัฒนาสวนป่าสมุนไพร เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ภูมิปัญญาสมุนไพรท้องถิ่น (3) กิจกรรมอดีต ปัจจุบัน อนาคต: การอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมของวัดพระธาตุคุดอยหยวก เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ พระพุทธศาสนา และพุทธศิลป์ท้องถิ่น (4) กิจกรรมการทำสื่อเผยแพร่ประวัติความเป็นมา มรดกวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของวัดพระธาตุคุดอยหยวก เพื่อต่อยอดกิจกรรมการเรียนรู้ทั้งหมดที่ได้ทำมานอกจากนั้นคณะวิจัยยังมีกิจกรรมชวนน้องฟังธรรม เป็นกิจกรรมทดลองที่ชักชวนให้เด็กเข้าไปสวดมนต์และฟังธรรมร่วมกับผู้เฒ่าผู้แก่และคนในชุมชน ในวันออกพรรษา ผลจากการดำเนินกิจกรรมพบว่า เด็ก เยาวชนและคนในชุมชนมีความพึงพอใจในระดับมาก ได้รับความรู้และประโยชน์ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ รวมทั้งนำไปถ่ายทอดให้แก่

คนอื่น ที่สำคัญทำให้เกิดความประทับใจและภาคภูมิใจที่เป็นส่วนหนึ่งในการส่งเสริมการเรียนรู้วัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ ทุกกิจกรรมมีความน่าสนใจ ตรงตามความต้องการของคนในชุมชน สถานที่จัดกิจกรรมมีความเหมาะสม แต่ระยะเวลาในการจัดกิจกรรมสั้นเกินไปและอยากให้มากยิ่งขึ้น

กิจกรรมการเรียนรู้วัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ “สืบฮีตสานฮอย ตามรอยปราชญ์ชุมชน วัดพระธาตุดอยหยวก” ถือว่า ประสบความสำเร็จในการส่งเสริมการเรียนรู้วัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ในด้านต่าง ๆ ทั้งประวัติศาสตร์ พระพุทธศาสนา ภูมิปัญญาวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น โดยการบูรณาการความรู้จากปราชญ์ชุมชน พระสงฆ์ และนักวิชาการ รวมถึงการใช้สื่อเทคโนโลยี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในทุกขั้นตอน เป็นชุมชนสร้างสรรค์ที่ร่วมสร้างสรรค์พัฒนาพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้อันเป็นสปีปายะ จนเกิดเป็นกิจกรรมสร้างสรรค์ที่หลากหลาย ท่ามกลางบรรยากาศของความสุข ความรัก ความเมตตา ความใส่ใจดูแลของผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนที่มีต่อลูกหลาน จึงทำให้วัดพระธาตุดอยหยวกเป็นแหล่งเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ของเด็กเยาวชน และคนในชุมชน ที่บรรลุความต้องการสืบสานและอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น ยิ่งไปกว่านั้น ยังนำมาซึ่งความสัมพันธ์ที่ดีของคนในชุมชน ทั้งระหว่างคนต่างวัยและระหว่างชุมชนกับวัดให้อยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา เหล่าโชคชัยกุล. (2566). กระบวนการในการศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรม เพื่อสนับสนุนการพัฒนาชุมชนปากน้ำประแส อำเภอกง จังหวัดระยอง. *วารสารวิชาการและวิจัยสังคมศาสตร์*. 18 (2), 47-60.
- ชูศักดิ์ เอื้องโชคชัย. (2560). คัดลอกกรอบ: พื้นที่แห่งการเรียนรู้ตามอัธยาศัย. *วารสารครูศาสตร์*. 45 (1), 354-357.
- นภาพร หงษ์ทอง และคณะ. (2563). 9 พระธาตุ 9 อำเภอ: จากตำนานสู่การเชื่อมโยงเครือข่ายการท่องเที่ยวทางพุทธศาสนาในจังหวัดพะเยา. *วารสาร มจร. ตรีภพชัยปริทรรศน์*. 4 (1), 1-15.
- แผนพัฒนาหมู่บ้าน ประจำปี พ.ศ. 2566 บ้านหนุน ตำบลปง อำเภอปง จังหวัดพะเยา. (เอกสารอัดสำเนา)
- แผนพัฒนาหมู่บ้าน ประจำปี พ.ศ. 2567 บ้านดง ตำบลปง อำเภอปง จังหวัดพะเยา. (เอกสารอัดสำเนา)

- พรรณภัทร ปลั่งศรีเจริญสุข และศิรีบุญ จงวุฒิเวศย์. (2558). การพัฒนารูปแบบ
กิจกรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิตแบบมีส่วนร่วมกับชุมชนโดยใช้พิพิธภัณฑ์และ
แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์. *วารสาร
ศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร*. 12 (1-2), 106-123.
- พระครูพิทักษ์เจติยสุนทร (คำมา จันทูปโม). (2566). เจ้าอาวาสวัดพระธาตุดอยหยวก
ตำบลปง อำเภอปง จังหวัดพะเยา. *สัมภาษณ์*. 10 ธันวาคม.
- มานะ ไชยสถาน. (2557). *เล่าขานอดีตและฮิตฮอยประเพณี วัดพระธาตุดอยหยวก
“ขึ้นธาตุแปดเป็ง”*. พะเยา: ร้านต้นกล้าวิชาการ.
- วิชัย วงษ์ใหญ่ และมารุต พัฒนาผล. (2563). *การเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์*. กรุงเทพมหานคร:
จรัสสินทวงศ์การพิมพ์.
- ศิริทิพย์ อิศาสะวิน. (30 พฤศจิกายน 2553). *วัดต้องเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน*.
สืบค้นเมื่อ 20 พฤศจิกายน 2566, จาก <https://www.thaihealth.or.th/?p=246301>
- สหทัย วิเศษ และคณะ. (2567). แนวทางการพัฒนาพื้นที่เรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ในเมือง
เก่าพะเยาด้วยทุนวัฒนธรรมชุมชน. *วารสารบัณฑิตแสงโคมคำ*. 9 (2), 414-
434.
- อาทิตยา บุญมาดำ และคณะ. (2566). การพัฒนาพื้นที่เชิงสร้างสรรค์ของชุมชนลุ่มน้ำ
ปาย ตำบลเวียงเหนือ อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน. *วารสารบัณฑิตแสงโคม
คำ*. 8 (3), 620-639.